

Hyväksyttyä, haluttua ja hävettyä

Juomisen naiskuvat ja sukupuolijärjestykset eri-ikäisten naisten kuvaamana

JENNI SIMONEN

Johdanto

Kussakin juomakulttuurissa on omat käsityksensä hyväksytyistä ja ei-hyväksytyistä juomatavoista ja sopivasta alkoholikäyttäytymisestä (vrt. Bruun 1959). Alkoholinkäytön normatiivinen ulottuvuus määrittää, mikä on sopivaa, haluttua ja tavoiteltua naisille ja mikä miehille ja millaista naisuutta tai mieheyttä juomisella ilmaistaan. Nämä alkoholikäyttäytymistä ohjaavat käsitykset vaihtelevat ajassa, paikassa ja eri sukupuoliryhmissä. Tässä artikkelissa teemaa tarkastellaan sukupuolen näkökulmasta. Usein sukupuolen huomiointi juomatapatutkimuksissa on tarkoittanut nais- ja miesmuuttujien keskinäistä vertailua, jossa mies on tavallisesti ollut mittatikka, johon naisten juomista on verrattu. Sukupuolten välisten erojen lisäksi on kuitenkin oleellista tarkastella eroja myös sukupuoliryhmien sisällä. Koska suomalaisen juomiskulttuurin muutoksessa naiset ovat olleet keskeisessä asemassa sekä juomatapojen (Mäkelä, P. & al. 2010) että juomiseen liittyvien asenteiden muuttumisen osalta (Mustonen & al. 2001; Simonen 2011), keskitytään artikkelissa tarkastelemaan naisia ja naisten keskinäisiä eroja. Näin naisia ei artikkelissa tarkastella homogeenisena ryhmänä, vaan huomiota kiinnitetään erilaisten naisryhmien olemassaoloon (Ronkainen 1999, 189).

Alkoholinkäyttöön liittyvän naiseuden tarkastelun taustalla on ajatus siitä, kuinka alkoholin käytön sukupuolierot ilmaisevat sitä tapaa, jolla yhteiskunnassa jäsenetään ja säädellään naisten ja miesten rooleja. Kulttuuriset erot juomisen normatiivisuudessa auttavat tunnistamaan yhteiskunnassa normaalina pidettyä sukupuolisidonnaista käyttäytymistä. (Wilsnack & Wilsna-

ck 1997.) Alkoholi onkin mielletty yhdeksi merkittävimmistä sukupuoliroolien ja -identiteettien symboleista useissa kulttuureissa (Holmila & Raitasalo 2005). Myös tässä artikkelissa alkoholi toimii ikkunana, jonka kautta lähestytään eri sukupolvien omaksumia sukupuolirepresentaatioita ja sukupuolten välisiä suhteita (vrt. Sulku-
nen 1998).

Ryhmähaastatteluaineistoa käyttäen artikkelissa tarkastellaan, millaisiin sukupuolirepresentatioihin – erityisesti juomistilanteisiin liittyviin naiskuviin – eri-ikäisten naisten ryhmissä samaistutaan. Teemaa käsitellään osana eri-ikäisten naisryhmien tapaa kuvata ja jäsentää sukupuolten välisiä suhteita ja juomisen sukupuolisidonnaista normatiivisuutta. Analyysi tuo esiin haastateltavien naisryhmien käsityksiä alkoholin käyttöön liittyvästä nais- ja miestoimijuudesta sekä sukupuolista alkoholinkäytön subjekteina ja objekteina. Näin artikkeli osallistuu keskusteluun niistä sukupuolijärjestyksistä, joihin eri ikäluokkien naiset ovat alkoholinkäytössä sosiaalistuneet. Koska tutkimuksissa on havaittu, että erityisesti naisilla sukupolvi on tärkeä kokemuksia jakava tekijä (Ronkainen 1999), artikkelissa tarkastellaan, kuinka sukupolvi ilmenee juomiseen kiinnittyvän hyväksytyyn ja ei-hyväksytyyn naiseuden kokemisessa ja juomiseen liittyvän sukupuoli-identiteetin omaksumisessa.

Naisten juominen ja suomalainen alkoholikulttuuri

Juomiseen liittyvien hyväksytyjen ja ei-hyväksytyjen naiskuvien tutkiminen eri-ikäisiä naisryhmiä vertaamalla luo mahdollisuuksia alko-

holikulttuurin asenneilmapiiriin ja sen muutosten tarkasteluun. Teema on kiinnostava, sillä vielä ennen 1960-lukua suomalainen alkoholikulttuuri rakentui pitkälti maskuliinisuudelle. Naiset olivat ulkopuolisia miesten juomistilanteista (Falk & Sulkunen 1980) ja toimivat lähinnä miehen juomisen kontrolloijina (Holmila 1992). 1960-luvun lopulla ja 1970-luvulla naisten juominen alkoi yleistyä ja sittemmin naisten asema on muuttunut alkoholikulttuurissa ratkaisevasti. Kun vuonna 1968 naisten alkoholinkulutuksen osuus oli kaikesta kulutetusta alkoholista noin kymmenen prosenttia, on se vuoteen 2008 tultaessa noussut yli 25 prosenttiin (Mäkelä, P. & al. 2010). Määrissä mitattuna naiset ovat kasvattaneet alkoholin keskikulutustaan vuoden 1968 yhdestä litrasta lähes 6,5 litraan vuonna 2008 (mt.). Kulutuksen muutos on tulkittu osaksi laajempaa naisten aseman ja elämän historiallista muutosta, joka on ulottunut muun muassa koulutuksen, seksuaalisuuden, äitiyden, ammatillistumisen ja työssäkäynnin alueille (Ronkainen 1999, 197). Naisten toimintoja ja valintoja määrittelevät kriteerit ovat muuttuneet siis lähes kaikilla elämän osa-alueilla (mt.). Erityisesti työmarkkinaosallistumisen kasvua, joka on muuttanut naisten elämäntapaa ja yhteiskunnallista asemaa sekä kasvattanut heidän toimijuuttaan julkisilla elämänalueilla (vrt. Lovell 2004), on tarjottu selitykseksi naisten lisääntyneelle alkoholin kulutukselle. Kulutuksen kasvu on tulkittu myös naisten keinoksi saavuttaa miehille ominainen korkeampi sosiaalinen status ja kulttuurinen pääoma (Holmila & Raitasalo 2005).

Kaikkiaan naisten juomisen yleistyminen on merkittävimpiä yksittäisiä suomalaisen alkoholikulttuurin lähihistorian muutoksia, sillä 40 vuodessa naisten alkoholinkäyttö on lähes kuusinkertaistunut siinä missä miesten alkoholin kulutus on kaksinkertaistunut (Mäkelä, P. & al. 2010). Kehitys ei kuitenkaan tarkoita, että naiset olisivat suoraviivaisesti omaksuneet maskuliinisenä pidetyn alkoholinkäytön tai että eri sukupuolet liittäisivät juomistoimintaan samoja käytäntöjä ja merkityksiä (Demant & Törrönen 2011; Törrönen & Maunu 2006; Maunu & Simonen 2010). Erityisesti 1980-luvulla tutkimukset painottivat vahvasti naisten ja miesten alkoholimaailmojen erillisyyttä (Holmila 1988). Naisten alkoholimaailmaa kehysti tavallisesti itsekontrolli, ja juominen liittyi hyvätapaiseen yhdessäoloon, kun taas miehillä juominen saattoi olla runsasta

ja arjen rajat ylittävää (vrt. Mäkelä, K. & Virtanen 1987; Pyörälä 1991, ks. myös Pyörälä 1995). Eri sukupuolten alkoholimaailmojen erot onkin yhdistetty useissa tutkimuksissa juuri juomisen kontrollin eroihin, sillä naisille on pidetty tyyppilisenä, että he juodessaankin kykenevät säilyttämään itsehillintänsä ja tätä kautta ylläpitävät feminiinisuuttaan (vrt. Pietilä 2001, 13; ks. myös Pietilä 2006). Viime vuosikymmeninä naisten ja miesten alkoholimaailmojen on kuitenkin katsottu lähentyneen (Paakkanen 1995; Mustonen & al. 2001), ja 2000-luvulle tultaessa täysi-ikäisten naisten juominen ja erityisesti nuorten naisten humalajuominen on jatkanut kasvuaan (Mustonen & al. 2009; Raitasalo & Simonen 2011). Kehitykseen viitaten on kysytty, onko sukupuolten tasa-arvoistuminen tapahtunut epäsuotavin tavoin, kun naiset, ja erityisesti nuoret naiset, ovat omaksuneet aiemmin ns. ”mies-tapaisena” pidettyä käyttäytymistä (vrt. Julkunen 2010, 233). Harvemmin on kuitenkaan syvennyt siihen, mistä tämä muutos kertoo tai mitä merkityksiä siihen liittyy.

Vaikka juomatapatutkimusten ansiosta tiedosamme on verrattain tarkka kuva naisten juomisen muutoksesta ja sille tarjotuista selityksistä, kysymys siitä, kuinka eri-ikäiset naiset liittävät juomisen osaksi itseymmärrystään ja haluttuna pidettyä naiseuttaan, on muutoin kuin nuorten naisten osalta (ks. Pietilä 2006; Nykyri 1996; Jaatinen 2000) ollut harvemmin tutkimusten keskiössä. Naisten juomisen kasvulle tarjotut selitykset kun helposti peittävät alleen sen, että juomatapojen muutoksessa on olennaisesti kyse myös alkoholikäyttäytymiseen liitettyjen normien ja asenteiden muuttumisesta. Tässä artikkelissa teemaa tarkastellaan vertaamalla juomiseen liitettyjä naiskuvia ja juomisen sukupuolisidonnaista normatiivisuutta eri-ikäisten naisten ryhmissä.

Sukupuolijärjestys, juomisen normatiivisuus ja alkoholinkäytön naiskuvat

Juomiseen liittyvän hyväksytyin ja halutun naiseuden tutkimisen teoreettinen lähtökohta ammentaa Yvonne Hirdmanin (1990) ja Raija Julkusen (2010) tavoista kuvata sukupuolten välisiä suhteita sukupuolijärjestyksen käsitettä käyttäen. Käsite kuvaa yhteiskunnassa olevia eroavaisuuksia sukupuolta koskevissa normeissa ja odoituksissa. Sukupuolijärjestys sisältää käsitteitä su-

kupuolen merkityksistä ja siitä, millaisia velvoitteita, oikeuksia, esityksiä ja arkisia tapoja sukupuolesta seuraa (mt.; Hirdman 2002 & 2007). Lisäksi Raija Julkunen (2010) puhuu käsitteen yhteydessä heteronormatiivisuudesta korostaessaan sukupuolten välisiä eroja. Käsite viittaa täydentävyyssuhteeseen, jossa toinen saa merkityksensä suhteessa toiseen (mt.).

Käytän juomiseen liittyvien naiskuvien tutkimisessa heteronormatiivisuuden käsitettä juuri kyseisessä merkityksessä viitaten ajatukseen naisten ja miesten täydentävyyssuhteesta, en oletukseen sukupuolen ehdottomasta kaksijakoisuudesta. Näin käsite on artikkelissa irrotettu sen alkuperäisestä, seksuaalisuuteen viittaavasta yhteydestä, ja käsitteeseen liittyvä keskustelu moninaisten sukupuolten ja sukupuoli-identiteettien olemassaolosta rajautuu artikkelin ulkopuolelle. Koska heteronormin käsite sisältää artikkelissa käytetyssä merkityksessä ajatuksen sukupuolten relationaalisuudesta ja eron ja hierarkian naisten ja miesten välillä, sulkee se implisiittisesti sisäänsä myös oletuksen sukupuolille sopivasta ja ”luonnollisesta” käyttäytymisestä. Alkoholin käyttöön sovellettuna käsite viittaa sukupuolen mukaan eriytyneisiin käytäntöihin, velvollisuuksiin ja oikeuksiin (vrt. Julkunen 2010, 156), jossa eron logiikkaa mukaillen naisten ja miesten käyttäytyminen normittuvat suhteessa toisiinsa (Hirdman 2007). Alkoholinikäytössä tuo merkittävä ja mittatikka, toisin sanoen normi, on tavallisesti ollut mies, ja naisille sopivaa alkoholikäyttämistä on jäsennetty suhteessa miesten juomiseen.

Sopivana pidetty käyttäytyminen tulee esiin niissä tavoissa, joilla haastateltavat tuovat alkoholin käytössä esiin sukupuoltaan. Lähestyn teemaa soveltamalla näkemystä sukupuolesta tekemisenä ja suorittamisena (West & Zimmerman 1987; Butler 1990; Shields 2002). Tämä tarkoittaa niitä tapoja, joilla sukupuolta tuotetaan jatkuvasti sosiaalisissa instituutioissa, arkisissa käytännöissä ja puhetavoissa toistamalla ja varioimalla miehiseksi ja naiselliseksi kulttuurisesti sukupuolittuneita normeja, tekoja ja tyyliä (mt.). Ajatus sosiaalisesta sukupuolesta liittyy tässä artikkelissa myös sukupuoli-identiteetin ja sukupuoliroolin käsitteisiin (vrt. Pulkkinen 2000, 43). Sukupuoli-identiteetti sisältää kokemuksen miehisestä ja/tai naisellisesta yksilöllisyydestä, joka ilmenee käyttäytymisessämme, jolloin tuomme esiin kulttuurisia sukupuolittuneita käytäntöjä, joita olemme omaksuneet osaksi persoonaam-

me. Sukupuoli-identiteetin voi nähdä sukupuoli-roolin henkilökohtaisena perustana. (Vrt. Pilcher & Wheleman 2004, 160.) Myös sukupuoliroolin käsite sisältää ajatuksen sukupuolen sosiaalisuudesta ja sen suorittamisesta, jossa yksilöt sisäistävät kulttuurissa sopivina pidettyjä maskuliinisia ja feminiinisiä käyttäytymissääntöjä ja piirteitä ja toimivat niiden edellyttämällä tavalla ilmaisten näin mieheyttä ja naiseutta (vrt. Pilcher & Wheleman 2004, 161–163). Alkoholia käyttäessämme ja siitä ryhmähaastattelutilanteessa keskustellessamme ilmaisemme ja suoritamme sukupuolta juomiseen liittyvien asenteiden ja käytäntöjen toiston kautta. Tärkeää on kuitenkin se, miten toistetaan, sillä voimme myös muovata, vältellä, kieltää, vastustaa, tuoda esiin ja asettaa kyseenalaiseksi tiettyjä sukupuolelle ominaisina pidettyjä käytäntöjä (vrt. Tolonen 2008).

Artikkelissa kysytään, millaiseen juomiseen ja minkälaisiin alkoholiasenteisiin eri naisten ryhmissä samaistutaan ja millaisia sukupuoliesityksiä ja sukupuolen toistamisia suhteessa hyväksyttyyn ja haluttuun alkoholikäyttämiseen eri-ikäisten naisten ryhmissä tuotetaan? Miten alkoholinkäytön sukupuolisuhdetta eri-ikäisten naisten ryhmissä kuvataan? Oletettavaa on, että juomiseen liitetyissä naiskuvissa sekä tavoissa kuvata alkoholinkäytön sukupuolijärjestystä on eroja eri-ikäisten naisten ryhmissä. Siitä, millä ulottuvuuksilla ryhmissä on eroja ja samankaltaisuuksia, on tarkoitus saada selkoa analyysin edetessä.

Alkoholinkäyttöön liittyvien naiskuvien tarkasteleminen

Eri-ikäiset naisryhmät sukupolvien edustajina
Juomiseen liittyviä naiskuvia ja juomisen sukupuolijärjestyksiä tarkastellaan vuonna 2007 Suomen Akatemian rahoittamassa ”Juomisen kulttuurisen paikan muutos” -projektissa (118426) kerätyn juomatapoja käsittelevän ryhmähaastatteluaineiston avulla. Aineisto koostuu kuudesta naisryhmän haastattelusta, joihin on osallistunut yhteensä 38 henkilöä. Haastatellut ryhmät on muodostettu iän ja koulutuksen perusteella siten, että vuosina 1947–1957 syntyneitä naisia edustaa aineistossa yksi korkeammin koulutettu ryhmä (haast. 7, 60 v., 9 henk.) ja kaksi alemmin koulutettua ryhmää (haast. 9, 60 v., 9 henk. ja haast. 4, 50 v., 5 henk.). Vuosina 1967–1972 syntyneitä naisia edustaa yksi korkeammin koulutet-

tu ryhmä (haast. 2, 35–40v., 5 henk.) ja vuosina 1983–1981 syntyneitä naisia yksi korkeammin koulutettu (haast. 5, 25 v., 5 henk.) ja yksi alemmin koulutettu ryhmä (haast. 13, 25 v., 5 henk.).

Ryhmämuodostuksen taustalla vaikuttaa ajatus sukupolvista, jolloin kunakin aikana eläneitä leimaa niin suomalaisen yhteiskunnan sosio-ekonominen kehittyminen kuin myös juomiskulttuurissa ja alkoholipolitiikassa tapahtuneet muutokset (vrt. Mannheim 1952/1928). Vanhimman haastatteluryhmän, 50–60-vuotiaiden sukupolven katsotaan kuuluvan ns. suuriin ikäluokkiin, joiden aikakautta luonnehtii hyvinvointivaltion tulo ja kasvava kaupungistuminen (Julkunen 2010). Ikäryhmää on kasvaneen alkoholinkulutuksen johdosta luonnehdittu myös märkeksi sukupolveksi, joka on hylännyt raittiuden (Sulkunen 1980). Tämä sukupolvi on lapsuudessaan soisalistunut patriarkaaliseen, miesvaltaiseen sukupuolijärjestykseen, mutta hyvinvointivaltion tasa-arvoideologia ja naisten kasvava työmarkkinaosallistuminen on vuosikymmenten myötä alkanut murentaa ja muuttaa perinteisiä sukupuolirooleja (esim. Hirdman 2002; Julkunen 2010, 224).

Toiseksi vanhinta ikäluokkaa, 35–40-vuotiaita on luonnehdittu lähioiden sukupolveksi, jolle luonteenomaista on ollut nouseva hyvinvointi ja koulutus (Julkunen 2010). Alkoholipoliittinen ilmasto on heidän nuoruudessaan ollut ristiriitaista 1970-luvun ja 1980-luvun alun kovenuneine alkoholiasenteineen ja 1980-luvun lopun liberalisointimisineen (Tigerstedt & al. 2004, 107–120). Tämä sukupolvi on vanhemmasta sukupolvesta poiketen soisalistunut pienestä pitäen naisten ja miesten tasa-arvoon. Naisystävällinen hyvinvointivaltio on jatkanut tämän sukupolven nuoruudessa kasvuaan pyrkien takaamaan eri sukupuolille yhtäläiset osallistumismahdollisuudet kaikilla yhteiskunnan sektoreilla (Julkunen 2010, 98–99).

Nuorin haastatteluryhmä, 25-vuotiaiden nuorten aikuisten sukupolvi, on kokenut varhaisnuoruudessaan 1990-luvun alun laman, hyvinvointipalveluiden uudelleen organisoinnin ja uuden alkoholipolitiikan tulon EU-jäsenyyden myötä (Julkunen 2010). Tämä ikäryhmä on soisalistunut liberaaliin alkoholikäyttökulttuuriin ja yhteiskuntaan, jossa tasa-arvo eri sukupuolten välillä on itsestäänselvyys (vrt. Julkunen 2010).

Käytetty materiaali ja sen analysointitapa

Näitä kolmea sukupolvea edustavat haastatteluryhmät muodostettiin luonnollisista ryhmisistä, joissa osallistujat tunsivat toisensa jo entuudestaan. Yhteystiedot haastateltavien tavoittamiseksi saatiin eri ammattialojen liitoilta. Syntymävuoden, sukupuolen ja asuinpaikan perusteella, mutta muutoin sattumanvaraisesti valituille henkilöille lähetettiin kirje meneillään olevasta aineistonkeruusta. Tämän jälkeen heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen ja kerätä muita haastateltavia ryhmään samalla alalla työskentelevistä ja saman koulutuksen saaneista kollegoistaan kysyttiin puhelimitse.

Haastattelut järjestettiin joko THL:n (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, entinen Stakes) kokoustiloissa tai haastatteluun osallistuvan ryhmän työpaikalla Helsingissä ja lähialueilla. Haastattelut olivat rentohenkisiä keskustelutilaisuuksia, joissa tarjottiin kahvia ja pientä syötävää. Tilanteissa oli mukana kaksi tutkijaa, joista toinen ohjasi ryhmäkeskustelua haluttuihin teemoihin ja toinen (käsillä olevan artikkelin kirjoittaja) huolehti haastatteluiden nauhoituksesta ja videoinnista. Haastatteluiden kesto vaihteli 50 minuutista puoleentoista tuntiin ja nauhoitettu materiaali litteroitiin.

Haastattelurunko koostui osallistujien juomatapoja ja niiden muutoksia koskevista kysymyksistä muodostaen ajallisen jatkumon lapsuudenkokemuksista nykyhetkeen. Lisäksi haastatteluisa näytettiin 16 virikekuvaa, jotka stereotyyppisiä juomistilanteita kuvaamalla viritivät osallistujia refleктоimaan kuvien tilanteita omiin juomistottumuksiinsa ja juomisen moraaliihanteisiinsa. Kuvat esittivät tilanteita kahdeksasta eri juomistilannekategorista: ruokajuomisesta, istuskelusta, massatapahtumiin liittyvästä juomisesta, puistopiknikistä, yksinjuomisesta, bilettämisestä, rankasta juomisesta ja ongelmajuomisesta. Virikkeet toimivat johtolankoina ja provosoiijina, joita käyttäen haastatteluihin osallistuvat saattoivat peilata virikkeiden esiin kutsumat tilanteet ja tapahtumat oman elämänmuotonsa konteksteihin ja soisalisiin suhteisiin (Törrönen 2001, 211; Maunu 2008). Näin analyysin kohteena eivät ole kuvat sinänsä, vaan niiden herättämä keskustelu naisille sopivasta alkoholikäyttäytymisestä ja sukupuolten suhteista juomistilanteissa. Haastattelutilanteessa kuvien yhteydessä esitettiin kolme kysymystä: 1) Mitä kuvassa tapahtuu? 2) Onko tilanne tuttu ja 3) Kuinka tilanne jatkuu?

Kolme kuvaa valittiin tarkempaan analyysiin juomiseen liitetyn hyväksytyin ja halutun naiseuden tarkastelemiseksi, koska kuvien provosoiva luonne toi tehokkaasti esiin juomiseen liittyvien normien rajat: mikä juomisessa ja alkoholikäyttäytymisessä on sallittua tai toivottua ja mikä ei. Kuvat esittivät kolmenlaisia alkoholia käyttäviä naisrepresentaatioita, jotka toimivat reflektointipintana haastateltavien juomiseen ja siinä omaksuttuihin arvoihin. Ensimmäinen kuva esitti itsestä ja nautinnonhakuista naisjuojaa ja kotias-kareista huolehtivaa miestä. Kuva viritti keskustelua juomisen perinteisistä sukupuolirooleista ja niiden vastaavuudesta haastateltujen omaan kokemusmaailmaan. Toinen kuva esitti ravintolassa keskenään viihtyviä naisia ja pöydässä odottavia, naisten juhlinnan ulkopuolelle jätettyjä miehiä. Kuva kannusti osallistujia keskustelemaan naisten omaehtoisesta alkoholitoimijuudesta, heidän keskinäisestä alkoholinkäytöstään sekä naisille hyväksytyin juomisen tavoista ja rajoista. Kolmas kuva esitti pöytään sammunutta miestä ja hänes-tä huolehtivaa naista. Kuva ohjasi haastateltavia kommentoimaan naisen roolia miehen juomi-sen kontrolloijana sekä humaltumista ja juomi-sen ylilyöntejä.

Kuvien ympärille rakennettuja tarinoita tarkas-telemalla ja vertaamalla artikkelissa analysoidaan haastateltavien omaksumia sukupuolijärjestyksiä ja juomiseen kiinnittyviä naiskuvia. Virikekuvien vastaanottoa eri-ikäisten naisten ryhmissä ana-lysoitaessa kiinnitetään huomiota erityisesti kah-teen seikkaan, ensinnäkin 1) siihen, miten kuvi-en esittämässä juomistilanteissa jäsennetään su-kupuolten välisiä suhteita ja kuinka naiset ja mie-het asetetaan alkoholinkäyttötilanteissa subjek-teiksi ja objekteiksi. Toiseksi 2) analyysissa tar-kastellaan, millainen naiseus mielletään alkoho-linkäytössä hyväksytyksi ja halutuksi.

Analyysissa sovelletaan edellisessä luvussa esi-teltyä ajatusta sukupuolesta tekemisestä ja suorit-tamisena (vrt. West & Zimmerman 1987; Butler 1990; Shields 2002). Menetelmä kiinnittyy ana-lyysissa käytettyyn virikemateriaaliin, jossa haas-tateltavat tuottavat sukupuoltaan yhtäältä suh-teessa kuviin ja toisaalta suhteessa ryhmätilan-teessa läsnä oleviin. Atlas.ti-ohjelmalla järjestet-tyä aineistoa analysoidaan tarkastelemalla, mil-laisiin sukupuolirepresentaatioihin ja -järjestyk-siin haastateltavat itse esityksissään samastuvat ja millaisista erottuvat ja millaiset tulkitaan mah-dottomina. Tämä käy ilmi, kun naiset reflektoi-

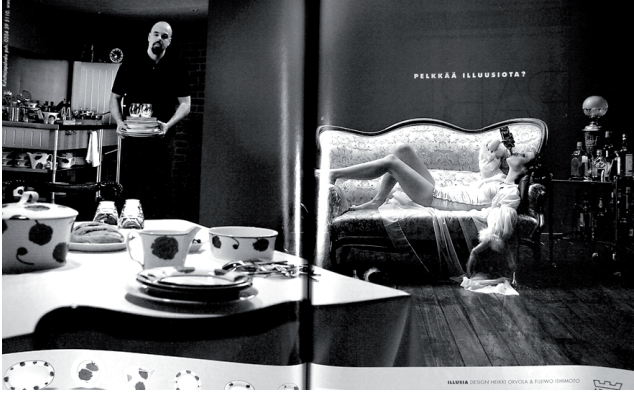
vat itseään suhteessa kuviin joko samaistamalla itseään tai ottamalla etäisyyttä kuvien esittämiin naiseuden esityksiin. Sukupuolen tekemisen tut-kiminen ei ilmaise vain sitä, mitä pidetään ha-luttuna alkoholikäyttäytymisenä, vaan myös nii-tä kulttuurisia ja sukupuolisidonnaisia normeja ja arvoja, joiden ohjaamina käsitämme ryhmä-haastattelutilanteessa määrätynlaisen käyttäyty-misen haluttuna.

Arvioidessaan kuvien esittämiä naisrepresen-taatioita haastateltavat asettavat naiset ja miehet usein heteronormatiivisuuden logiikkaa noudat-taen ikään kuin toisistaan riippuvaisiksi, mutta kategorisesti erilaisiksi ryhmiksi. Näin sukupu-olista puhutaan aineistossa joko suoraan tai epä-suorasti suhteessa toisiinsa. Tavoista, joilla haas-tateltavat sukupuolten suhteita jäsentävät, teh-dään yhteenveto-osiossa päätelmiä niistä suku-puolijärjestyksistä ja ryhmien puhetta motivoi-vista naiseuden ihanteista, joita eri ikäryhmiin kuuluvat naiset ovat omaksuneet osaksi omaa persoonaa ja toimintaa.

Kuvien naisrepresentaatioita ja sukupuolijär-jestyksiä tulkitsevissa aineistolainauksissa haasta-teltavien anonymitteetti on suojattu tutkimuksen eettisten periaatteiden mukaisesti, ja haastatel-tavien nimet on korvattu peitenimillä. Aineis-tolainaukset on eritelty merkitsemällä haastatte-lun numero, haastateltujen ikäryhmä ja koulu-tustaso (kork. koul. ja alempi koul.). Seuraavas-sa siirrytään eri-ikäisten naisten ryhmissä omak-suttujen juomisen naiskuvien ja sukupuolijärjes-tysten analyysiin.

Nainen itsenäisenä ja nautinnonhalui-sena alkoholinkäyttäjänä

Analyysin aloittavassa kuvassa mies korjaa asti-oita pöydästä ja nainen makaa sohvalla vartaloa myötäilevässä asussa viinipullostalla kulauksia otta-en (kuva 1). Kyseessä on Arabian Illuusio -astias-ton mainoskuva, ja kuvassa näkyy pienellä teks-ti ”Pelkkää illuusiota?” Kuva haastaa juomisen stereotyyppisiä sukupuolirepresentaatioita kään-täen ”perinteisen” sukupuolijärjestyksen ylös-alaisin ja esittäen naisen kodin vastuunkantajan sijaan omia tarpeita ja mielihaluja toteuttavana alkoholinkäyttäjänä ja miehen perinteisessä nai-sen roolissa kodin huoltajana. Kuva herättää to-sistaan poikkeavia reaktioita eri-ikäisten naisryh-mien keskusteluissa.



Kuva 1

Vanhimman ikäryhmän edustajissa, 50–60-vuotiaiden naisten ryhmissä, kuva saa aikaan epäuskoa.

Kerttu: Toi on vähän absurdi kuva, tuollasta palvelua vois..

Leila: Me ei tunneta

Seija: [jatkaa Kertun lausetta] ..ostaa rahalla

Kirsti: Tää on tätä nykyaikaa, nainen makaa sohvalla ja mies..

Seija: Jos nainen makaa sohvalla ja juo pullon suusta niin ei sen aviomies tee tuommosta vaan sillon se on joku tilattu mies

Leila: Iltapäiväkahvimies

Seija: No joo

Kirsti: Tää on tätä nykyaikaa kato. Nainen juo ja mies.., outo tilanne

Leila: Kato on Suomessa kuvattua kun toi on Arabian astiasto

Auli: Mä en ymmärrä tommosta kuvaa ollenkaan. Ei voi olla mahdollista

H: Ei voi olla mahdollista?

Auli: Ei voi olla, ainakaan mun mies

Seija: Enkä mä haluais tuohon mitenkään pyrkiä, mun mielestä toi ei oo mitenkään tavoittelemisen arvosta (Haast. 9, 60 v., naiset, kork. koul.)

50–60-vuotiaat naiset eivät samaistu kuvaan, vaan tekevät eroa siihen viittaamalla ”tää on tätä nykyaikaa”. Tämän ikäryhmän naiset eivät liitä omaan kokemusmaailmaansa tilannetta, jossa nainen nauttii alkoholia ja mies hoitaa kotitöitä. Naisten keskustelussa korostuu pikemminkin ns. traditionaalinen sukupuolijärjestys, jossa samaistutaan perinteisiin sukupuolen mukaisiin rutiineihin ja velvollisuuksiin. Kuten ei juomista ja sohvalla makaamista liitetä naisten tavanomaisena pidettyyn tehtäväkenttään, ei myöskään kotitöitä tekevää miestä yhdistetä tässä ikäryhmässä omaksuttuun kulttuuriseen mieskuvaan. Kotitöissä askaroivaa miesrepresentaatiota ei näh-

dä vapaana, itseohjautuvana subjektina: mies ei ole aviomies vaan ostettu mies, ”iltapäiväkahvimies”.

Sitoutuminen perinteiseen rooliin jakoon tuo epäsuorasti esiin, kuinka naiselle soveliaaseen käyttäytymiseen liitetään feminiinisyydelle luonteenomaisena pidetty vastuu kodista ja perheestä ja huolenpito puolisoista (vrt. Holmila 1988). Kuvan sohvalla makaava alkoholia nauttiva nainen symboloi kaikkea muuta kuin perinteistä feminiinisyyttä: vastuullisuuden sijaan se korostaa avoimesti vapautta, nautintoa, seksuaalisuutta ja rajojen ylittämistä. Kuvasta erottautumisen voi tulkita ilmentävän haastateltavien samaistumista perinteisiin naisellisiin pidettyihin rooliinodotuksiin, eikä kuvassa esitettyä naiseutta koeta lainkaan haluttuna tai toivottuna. Naisen kuvaaminen itsenäisenä, nautinnonhaluisena alkoholinkäytön subjektina torjutaan toteamalla ”ei voi olla mahdollista”.

Kuvan sukupuolirepresentaatioiden luokittelu mahdottomiksi kertoo myös siitä lukutavasta, jolla kuvaa ryhmässä tulkitaan. Kuvan tilannetta luetaan realistisesti, hakien viitepisteitä ja merkityksiä, jotka ovat yhteneviä todellisuuden kanssa. Niiden puuttuessa tilanne torjutaan absurdiin ja kuvan tapa leikitellä sukupuolirooleilla jää avautumatta. Myöskään toisessa saman ikäluokan ryhmässä rooleilla leikittely ei kutsu samaistumaan kuvan sukupuolirepresentaatioihin. Kuvaa tulkitaan jälleen realistisesti ja sukupuoliroolien kääntäminen suljetaan todellisuuden ulkopuolelle.

Kuvan sukupuolirepresentaatioiden luokittelu mahdottomiksi kertoo myös siitä lukutavasta, jolla kuvaa ryhmässä tulkitaan. Kuvan tilannetta luetaan realistisesti, hakien viitepisteitä ja merkityksiä, jotka ovat yhteneviä todellisuuden kanssa. Niiden puuttuessa tilanne torjutaan absurdiin ja kuvan tapa leikitellä sukupuolirooleilla jää avautumatta. Myöskään toisessa saman ikäluokan ryhmässä rooleilla leikittely ei kutsu samaistumaan kuvan sukupuolirepresentaatioihin. Kuvaa tulkitaan jälleen realistisesti ja sukupuoliroolien kääntäminen suljetaan todellisuuden ulkopuolelle.

Saara: Se on joku päiväuni

Saara: Se ei oo todellisuutta

Meeri: Niin onki, se on vielä seki, että se on vaan mainos, ei tollasta oo olemassa

Meeri: Ihan pajunköyryä

Mervi: Olis muuten aika vaikee pysyy tuolla sohvalla, et muistiksä nyt laittaa ihan oikeesti ne sillitkin pöytään

H: Mut jos noin tapahtus, niin mites se siitä jatkuu?

Saara: Ei tommosta tapahdu oikeessa elämässä

Meeri: Huomaatsä nyt, viis vaimoo ilmottaa ettei tommosta ole

Mervi: Ja jos toi olis oikee se jatkuis niin, et siitä tipahtais lattialle ja heräis ja huomais et ne likaset astiat on pöydällä ja kaikki on lähtenyt ja mulle jäi tää korjaaminen taas

Meeri: Ja sit se biedermeister sohvaki on ränsistynyt vanha nahkasohva

Mervi: Se meidän koiran sohva, jossa se nukkuu aina

Meeri: (...) Joten mainosmiehet pitääköön ihan omansa scifi-kuvansa
Alli: Tai sit siin voi olla että joku mies kuvittelee et joku nainen ajattelee et toi ois autuuden huippu
H: Olisko se?
Alli: No ei todella
Meeri: Ei
(Haast. 4., 50v., naiset, alempi koul.)

Johtopäätös perinteisten sukupuoliroolien nyrinkääntämisen mahdollisuudesta on tässä ryhmässä yksimielinen: ”*Viis vaimoo ilmottaa ettei tommosta ole*”. Kuvan tilanne on absurdi, sillä haastateltavien kokemusmaailmassa kotitöistä huolehtiminen määritellään naisen alueeksi. Jaanan toteamus unenomaisesta harhasta herätyksessä ”*kaikki on lähtenyt ja mulle jäi tää korjaaminen taas*” viittaa kuitenkin siihen, ettei toimimista kodin huoltajana mielletä ryhmässä yksin halun kohteeksi, vaan myös naiselle kuuluvaksi velvollisuudeksi. Naisille ominaisena pidetty toimintamalli arjen jatkuvuuden turvaajana onkin ryhmässä syvään juurtunut. Tätä ilmentää Jaanan toteamus ”*olis muuten aika vaikee pysyy tuolla sohvalla*”, kun on huolehdittava siitä, että pöytä tulee kunnialla katettua.

Horjuttaessaan sukupuolten rooleja epäuskottavalla tavalla kuva herättääkin naisten keskuudessa lähinnä ärtymystä, jota Meeri konkretisoi kivahtamalla ”*mainosmiehet pitääköön ihan omansa scifi-kuvansa*”. Kuvan herättämä ärtymys on näissä alhaisemman koulutuksen saaneissa ryhmissä vielä asteen voimakkaampaa kuin saman ikäluokan korkeammin koulutetussa ryhmässä, jossa kuvan asetelman todetaan olevan ”*iha feikki*” (Aulikki, haast. 7) , ”*epämiellyttävä*” (Hilkka, haast. 7) ja ”*iosi mauton*” (Saara, haast. 7).

35–40-vuotiaiden naisten keskuudessa kuva ei nostata samanlaisia reaktioita kuin vanhemman ikäryhmän naisissa. Kuvan esittämää tilannetta ei tässä ryhmässä koeta mahdollisena eikä kuvan naisrepresentaatiota kielletä.

Taina: (...) kyllä se joskus himassa on niin että joku muu laittaa ruokaa ja tiskaa, hyvin usein itse asiassa, mutta harvemmin mä sitte tota toista hommaa

Kati: Mut kyl mä sanon et toi nainen tossa ni perjantaina GT [Gin tonic] sohvalla työpäivän päätteeks niin se on mun mielest niinku aika jees. Sit alkaa viikonloppu ja hyvä mieli ja unohdetaan (...) mut toisaalta ihanaa jos saa vaan makoilla sohvalla ja ottaa sen yhden ja ei tarvii heti huolestua kenestäkään
Taina: Must selkeesti tulee semmonen efekti et, (...) mulla on semmonen olo et se nainen makaa tos aivan..

Kati: ..et se on kannissä
Taina: Vaikka se vois ihan oikeesti olla niin kun sä sanoit et mäpä otan tässä yhen
Kati: Ei tarttis tehdä mittään
Eeva: En mä tiedä, silti toi must tavallaan niinku herättää sen ajatuksen et onks toi naiselle sallittua tolleen noin vaan olla, vaikkei niinku, en mä tiedä
(Haast. 2, 35–40 v., naiset, kork. koul.)

Kiinnostavaa on, että siinä missä kuva edellisessä ikäryhmässä herätti keskustelua lähinnä sukupuolijärjestyksestä ja sen vastaamattomuudesta ryhmän kokemusmaailman kanssa ja naisen juominen jäi noteeraamatta kuvan absurdiuden takia, jäsennetään kuvaa nuoremmassa ikäryhmässä nimenomaan alkoholinkäytön kautta. Tämän ikäryhmän naiset eivät kyseenalaista juomisen stereotyyppisen sukupuoliroolien kääntämistä, eivätkä he samaistu perinteiseen roolijakoon, kuten vanhemman polven naiset. Sukupuolijärjestyksen sijaan keskustelua käydään naisen juomisen määrästä ja juomisen tavasta. Rentoutuminen sohvalla alkoholia nauttien nähdään hyväksyttynä ja tietyn rajoituksen myös haluttuna: ”*ihanaa jos saa vaan makoilla sohvalla ja ottaa sen yhden*”. Tulkinta eroaa selkeästi vanhemmasta ikäryhmästä, jossa kuvan esittämä naisrepresentaatio näyttäytyi sopimattomana. Se viittaa myös alkoholikulttuurissamme tapahtuneeseen muutokseen, jossa naisten juomisen yleistymisen myötä alkoholi on tullut koteihin (vrt. Mustonen & al. 2009).

Tässä ikäryhmässä naisrepresentaation hyväksynnän rajoitukset eivät siis liity kysymykseen juomisen sopivuudesta, vaan alkoholin käytön tapaan. Siinä missä ”yhden ottaminen”, jonka voi tulkita kohtuullisen alkoholinkäytön symboliksi, mielletään hyväksyttynä ja suotavana, ”kännissä oleminen” herättää paheksuntaa. Näin ryhmässä samaistutaan itsenäiseen ja nautinnonhaluiseen naisjuojaan, mutta alkoholikäyttymiseltä edellytetään kuitenkin kontrollia.

Samaistumisesta huolimatta naisen joutenolo yhdistettynä alkoholin käyttöön herättää ryhmässä vaimeaa epärointiä, joka konkretisoi Eevan kysymyksessä: ”*onks toi naiselle sallittua tolleen noin vaan olla.. en mä tiedä*”. Epäroinnin avoimesti nautintoa ja joutenoloa korostavaa naisrepresentaatiota kohtaan voi tulkita epäsuorasti viittaavan ryhmässä omaksuttuihin muihin arvoihin: vastuunkantoon kodista ja perheestä ja naisen toiminnallisuudesta kodin ja perheen huoltajana (vrt. Holmila 1988).

Nuorimmassa 25-vuotiaiden ikäryhmässä kuvan esittämään naisrepresentaatioon samaistuminen ei sitä vastoin herätä lainkaan epärointiä.

Laura: Juokse nainen yksikseen siellä jotain viinaa
Iina: Ja mies tiskaa
Sini: Niin toi on miten naiset rentoutuu
Laura: Makaa sohvalla
Eijja: Tässä on nyt roolit vaihdettu
Laura: Niin toisinpäin, totta joo, niinku että vaimo vetää perseitä
Iina: Aika kulunut siis sillä lailla mun mielestä mainos (...), en näkis mun ikästen perhe-elämässä enää tomosta, niinku käännettynä toisinpäin roolit, että mies makais ja jois kaljaa ja nainen tekis kotityöt. Aika kulunut meidän ikäsiltä (...)
Katja: Vähän niin kun huono vitsi, vanha vitsi (Haast. 5, 25 v., naiset, kork. koul.)

Nuorten naisten ryhmässä kuvan naisrepresentaatio koetaan täysin hyväksytyinä, mikä käy ilmi lakonisesta ilmauksesta: ”*toi on miten naiset rentoutuu*”. Hedonistista nautintoa ja mielihyvää ilmaisevaa alkoholikäyttämistä pidetään sopivana (vrt. Nykyri 1996; Paakkanen 1995; Simonen 2007 & 2011). Kuvaa tulkitaan samaan sävyyn myös toisessa nuorten naisten ryhmässä: ”*Mies laittaa tuolla ruokaa ja tiskaa astioita, nainen sohvalla vetää suoraan pullosta viiniä*” (Reetta, haast. 13, 25 v., alempi koul.). Toteava kerronta ilmentää kuvan ristiriidattomuutta suhteessa ikäluokan omaan kokemusmaailmaan. Nuorten naisten ryhmässä samaistutaankin kuvan esittämään sukupuolijärjestykseen ja sanoudutaan vahvasti irti kodin huoltajan roolista. Samalla kerronta tuo esiin ryhmässä omaksutun metaforisen lukutavan, joka etenkin vanhimman ikäryhmän realistisesta lukutavasta poiketen tulkitsee kuvia mainoksina, tehokkaina ja vertauskuvallisina kommentteina ympäröivään kulttuuriin.

Kuvan provosoiva tapa kääntää perinteinen sukupuoliroolijako pääläelleen herättää kuitenkin tässäkin ikäryhmässä närkästystä, vaikkakin täysin päinvastaisesta syystä kuin 50–60-vuotiaiden ryhmissä. Siinä missä vanhimman ikäluokan naiset ärsyntyivät roolivaihdoksen mahdottomuudesta, loukkaantuvat nuoret naiset kuvan tavasta esittää konservatiivisia sukupuoli-ihanteita edelleen olemassa olevina. Vanhimpien naisten omaksuma sukupuolijärjestys käsitetään tässä ikäryhmässä vieraana ja vanhakantaisena:

Iina: Mun mielestä on ärsyttävä, roolit, tehty niinku et toi ois olemassa tavallaan toisin päin vieläkin. Kun noi on aika nuoren näkösi. Voishan jos siinä ois jotain iäkkäämpää

Katja: Vähän niinku mainosfirma lyönyt hutin (Haast. 5, 25 v., naiset, kork. koul.)

Stereotyyppisten sukupuolirepresentaatioiden lisäksi ryhmässä ei hyväksytä myöskään perinteistä alkoholinkäytön roolijakoa. Tämä kertoo siitä vahvuudesta, jolla alkoholinkäyttö on osa nuorten naisten itseymmärrystä ja ikäluokassa omaksuttua feminiinistä kuvastoa (vrt. Simonen 2011).

Naiset keskenään juhlivina alkoholin käyttäjinä

Toisessa analysoitavassa kuvassa miehet odottavat tylsistyneen näköisinä ravintolan pöydissä takaisin naisseuralaisiaan sillä välin, kun naiset juttelevat keskenään naistenhuoneessa likööriä juoden (kuva 2). Kyseessä on Helmi-liköörin mainos, jonka kuvateksti ”*Girl talk*” viittaa naisten keskinäiseen seurusteluun. Kuva symboloi naisten omaehtoista toimijuutta, jossa naiset esittävät aktiivisina alkoholinkäyttäjinä ja jossa miesten tarpeet ja toiveet jäävät taka-alalle. Kuvan tulkinta tuottaa vaikeuksia vanhimman ikäryhmän naisille, sillä se ei kiinnity haastateltavien omaan kokemusmaailmaan.

Aulikki: Se on luonnoton
Elina: Mut se mikä on kyllä sit tossa totta niin naistenhuoneessahan sitten aina on sitä jonoa, niin siellä nyt eteisessä joutuu tohon tilanteeseen, mutta tää nyt näyttäs siltä, että ne olis vapaaehtosesti kaikki hakeutuneet siihen ja jättäneet miehet yksin
Ritva: Ne on jättäneet miehet yksin pöytään
Aulikki: Ne on kyllä vähän synkän näkösiä noi äijät, et mikä kumman tilaisuus
Hilkka: Joku mainos tääkin on, sillä ei tää elävästä elämästä oo
H: Miks sä sanoit luonnoton?
Kaisu: No ei nyt kaikki voi lähtee yhtä aikaa vessaan (Haast. 7, 60 v., naiset, kork. koul.)



Kuva 2

Otteesta käy ilmi, että kuva herättää ryhmässä hämmennystä. Tilannetta tulkitaan jälleen kirjaimellisesti realistisen lukutavan läpi ”no ei nyt kaikki voi lähtee yhtä aikaa vessaan” eikä symboliikka naisten keskinäisestä alkoholin kyllästämästä tarkoituksellisesta yhdessäolosta välity tälle ryhmälle. Tämän ikäryhmän nuoruudessa ravintolat eivät olekaan olleet naisten aluetta: ”sil-loin 60-luvullakaan niin ei oikeestaan naiset ravintolaan yksin voineet mennä” (Kerttu, haast. 9, 60 v., naiset, alempi koul.).

Kuvan vierastamisesta ja kirjaimellisesta tulkinnasta voi päätellä, että naisen mieltäminen kulttuurisesti ja sosiaalisesti hyväksyttynä ei assosioitu kuvan representoimaan alkoholia keskenään nauttivaan ja miehistä erilliseen naisryhmään. Tämä tulee ymmärrettäväksi suhteutettuna edellä Kerttu viittaamaan 1960-luvun kontekstiin, jossa nainen liitetään pikemminkin kotiin kuin ravintolaan ja jossa nainen on riippuvainen miehestä. Kuvan esittämä tapa rikkoo tätä perinteistä sukupuolisidonnaista valta-asetelmaa yhdistämällä naiset alkoholiin, tuomalla heidät yksityisestä julkiselle alueelle (kodista ravintolaan) ja kuvaamalla heidät miehistä riippumattomina koetaan tässä ikäryhmässä vieraana. Etenkin alemman koulutuksen saaneissa ryhmissä kuvan asetelma tulkitaan naisten kevytkenkäisyytenä.

Kerttu: Niin herrat istuu siinä lompakot takataskussa ja ja nätit naiset on siellä sivumpana

Leila: Niillä [miehillä] on paksu lompakko ja nuoret tytöt on ovella kytiksellä
(Haast. 9, 60 v., naiset, alempi koul.)

Mervi: Onks siellä liikemiehiä istumassa lounaalla
Alli: Eiku nää oo jotkut hienot juhlat, tää on ihan pukujuhla
Meeri: Mä oisin kans sanonut et kaikki gigolot on mennyt hakee seuraa
Alli: Miks noi miehet vaan istuu pöydässä
Meeri: No kun ne on jotain liikemiehiä just jotka kuvittelee
Saara: Ja noi on tuolla kulman takana odottamassa, ne on jotain liikelahjoja tai jotain
(Haast. 4, 50 v., naiset, alempi koul.)

Otteissa naisten keskinäiseen alkoholin kyllästämään seurusteluun liitetään ”huonon naiseuden” piirteitä. Meerille tämä on ainut kuvan tulkintatapa: ”Niin en mä nyt nää tohon mitään muuta sellasta ideaa edes että kolme hyvännäköstä, hyvin pukeutunutta muijaa tulee ja kaikki äijät istuu yksin. Noi [naiset] voi laittaa sen 500 e rinnukseen”

(haast. 4, 50 v., naiset, alempi koul.). Tulkinta jatkaa edellistä keskustelua, jossa ”kulman takana odottamassa” olevat naiset ovat ”liikelahjoja” eli pikemminkin kevytkenkäisiä miesten objekteja kuin omasta tahdostaan hauskaa pitäviä subjekteja. Näin kuvassa esitetty naiseus latautuu tässä ikäryhmässä pitkälti negatiivisin määrein. Tulkinta kummunee ajan ilmapiiristä, jossa kunnialliselle naiselle ei ollut sopivaa olla ravintolassa ilman herraseuraa (Sillanpää 2002, 138; Paakkonen 1992, 239).

35–40-vuotiaiden naisten ryhmässä kuvan naisten kunniallisuutta ei kyseenalaisteta eikä kuvaa tulkita miesten kautta, kuten vanhemmassa ikäryhmässä. Drinkkejä keskenään juovat naiset nähdään itsenäisinä ja miehistä riippumattomina toimijoina, jotka leikittelevät pikemminkin objektin rooliin asemoiduilla miehillä kuin päinvastoin. Tässä ikäryhmässä naisen liittämisen alkoholiin ilman miehen läsnäoloa on luontevaa. Verrattuna edellisen ikäryhmän tulkintaan 35–40-vuotiaiden assosiaatioissa kuvan naiset itsenäistyvät alkoholin käyttäjinä subjekteiksi, joilla on vapaus omiin miehestä riippumattomiin mielihaluihin (Törrönen & Juslin 2009).

Tuija: Flirttailee keskenään noi työtöt mun mielest
Kaija: Ei näitä helmiä noille sioille
Kati: Aivan. Noi helmet lähtee tosta ihan omiin bileisiin ja jääköön noi tonne murjottaa
Tuija: Eikun ne tekee jakoa
Kati: Otaksä ton..
Eeva: Mä otan ton
Kati: Ja kuka ottais kaks, no okei, mä voin
Taina: Yhelle yks ja muille kaks naurua
Taina: Reilu jako
Kati: Vedetään pitkää tikkuu kuka joutuu lähtee yhen kanssa
(Haast. 2, 35–40 v., naiset, kork. koul.)

Otteessa naiseus latautuu vanhemman ikäryhmän tulkinnasta poiketen positiivisin määrein. Alkoholia käyttäviä naisia ei nähdä ”liikelahjoina”, vaan mainoksen sloganiin viitaten *helminä*, joiden viihtyminen ei ole kiinni murjottavista miehistä. Keskustelu tuo esiin naisten keskinäisen seurustelun tavoitteellisenä, itseisarvoisena ja haluttuna: ”Noi helmet lähtee tosta ihan omiin bileisiin”. Ryhmässä samaistutaan kuvan tapaan esittää naiset keskenään hauskaa pitävinä, alkoholia käyttävinä toimijoina. Kuvan tulkinta huvattomalla huumorilla pelaamalla ilmentää mainoskielen lukemisen taitoa ja poikkeaa jälleen vanhimman ryhmän realistisesta lukutavasta.

Nuorimmassa 25-vuotiaiden naisten ryhmässä kuvaa tulkitaan samansuuntaisesti kuin astetta vanhempien 35–40-vuotiaiden ryhmässä. Kuvaa tulkitaan symbolisesti ja se liitetään biletykseen, kaveriporukassa tapahtuvaan juomiseen ja juhlintaan, josta on tullut kaupunkilaisnuorten vapaa-ajanviettokulttuurissa keskeinen sosiaalinen instituutio (Törrönen & Maunu 2006).

Reetta: (...) naiset hakeutuu keskenään johonkin bilettään (...). Miehet on odottanut romanttista illallista ja naiset hakeutuu vessaan juurumaan (Haast. 13, 25 v., naiset, alempi koul.)

Ote tuo esiin naisten keskinäisen biletyksen halettuna alkoholikäyttötymisen muotona. Se ilmentää naissolidarisuutta, jossa naisten keskinäinen ”me tytöt”-hauskanpito ohittaa miesten toiveet ja odotukset. Kuvan alkoholia käyttäviä keskenään juhlivia naisia ei nuorimmassa naisryhmässä tulkita vain itsenäisinä ja miehistä riippumattomina subjekteina, vaan heihin assosioidaan kompetenssia, joka miehiltä puuttuu.

Nea: Naisil näyttää olevan paljo kivempaa tuol keskenään, miehet istuu yksinään

Jonna: Mut onks siinä just se idea, et noi naiset ei tunne toisiaan mut ne on heti saanut semmosen hyvän fiiliksen ja juo yhdessä ja niil on hauskaa, ja tos noi miehet on tuol yksin eikä kukaan puhu toisille mitään eikä niillä oo mitään yhteistä (Haast. 13, 25 v., naiset, alempi koul.)

Nainen tulkitaan sosiaalisesti pystyvänä ja avoimena, siinä missä mies kuvataan rajoittuneena ja itseensä kääntyneenä. Tämä vahvistaa kuvan naisrepresentaatioiden tulkitsemista vahvoiksi, itsetietoisiksi ja aloitteellisiksi alkoholin käyttäjiksi, joiden hauskanpito ei tarvitse lupaa mieheltä. Mutta millaiseen alkoholinkäyttöön naisten hauskanpito yhdistyy?

Nuoret naiset liittävät kuvan muista ryhmitä poiketen humalajuomiseen. Kuva tulkitaan ”kimppatreffitilanteena”, jossa naiset eivät ole tapaamiinsa miehiin mieltyneitä, vaan ottavat omia tarpeita seuraten tilanteesta irti kaiken saatavissa olevan: ”juodaan vaan itemme humalaan ja lähetään vetää” (Iina, haast. 5, 25 v., naiset, kork. koul.). Näin omat riennot, keskinäinen juhlinta ja mielihyvä tulevat halun kohteiksi ja ohittavat vastuun illallisseurasta. Ikäryhmässä korostuukin naisen halu integriteettiin, tunteeseen yksilöllisyydestä ja oikeudesta omiin miehestä irrallisiin toiveisiin (vrt. Sulkunen 2009). Iinan edel-

lisessä lauseessa tämä halu saa muotonsa tyttökaverien kanssa toteutetussa humalajuomisessa, johon samaistutaan vahvasti. Nuoret naiset toteavatkin, että ”kun lähtee juomaan niin kyllä se on aika humalahakusta”, jossa ei ”niinku kaljaasen maun takii juo[da]” (Johanna, haast. 13, 25 v., naiset, alempi koul.).

Humala on sopivaa, tavallista ja tavoiteltua ja toimii luontevana osana naisena olemista (vrt. Simonen 2007; Simonen 2011). Suhde humalaan ilmaistaan avoimesti toisin kuin vanhempien naisten ryhmässä, jossa eliniän humalat voivat olla laskettavissa yhden käden sormilla, kuten Leilan tapauksessa: ”kolme selvää humalatilaa mun elämässäni [on ollut]” (haast. 9, 60 v., naiset, alempi koul.). Nuorimmalla ikäryhmällä myös nuoruusajan alkoholisuhte on tyystin erilainen kuin vanhimmassa ryhmässä, jossa juominen ja etenkin humala kuuluivat miesten maailmaan: ”kyl se oli poikien huki se ittensä känniin juominen ja tytöt sit vaan seurasi (Elina, haast. 7, 60 v., naiset, kork. koul.). Alkoholi tulikin vahvemmin osaksi haastateltavien naisten elämää vasta myöhemmässä opiskelijaelämässä täysi-ikäistymisen jälkeen.

Nainen miehen juomisen kontrolloijana

Kolmannessa analysoitavassa kuvassa mies norkuu sammuneena tyhjiä laseja täynnä olevan pöydän ääressä naisen tukiessa miestä olkapäästä (kuva 3). Kuvan voi tulkita symboloivan alkoholinkäytön perinteistä sukupuolijärjestystä, jossa nainen huolehtii miehestä ja kantaa vastuun parisuhteesta (esim. Holmila 1992). Asetelma, jossa mies kuvataan tyhjen lasien ympäröimänä ja nainen lasitta korostaa alkoholinkäytön sukupuolieroja ja liittää rankan juomisen sekä kontrollin menetyksen maskuliiniseksi ominaisuudeksi.



Kuva 3

Edellisistä kuvista poiketen kuvan esittämä tilanne tunnustetaan viipymättä kaikissa naisten ryhmissä. 50–60-vuotiaiden naisten ryhmässä samaistutaan kuvan esittämään naisrepresentaatioon, joka assosioidaan miehen juomisen kontrolloijaksi.

Alli: Juuri tämän takia minä rajoitan mieheni juomista tietyissä tilanteissa, koska hänelle käy puolenyön aikaan näin, että häntä rupee nukkuttamaan

Meeri: Niin mut toi on sammunut

Alli: Niin onkin mutta häntä rupee nukkuttamaan ja se nyt on melkein vastaava kuin toi kun ei pysy silmät enää auki

(Haast. 4, 50 v., naiset, alempi koul.)

Sitaatista käy ilmi, että naisen roolia miehen juomisen kontrolloijana pidetään tavallisena. Vaikka nainen positioidaan yksimielisesti tähän rooliin, kuvassa esiintyvän naisrepresentaation identiteettistä käydään ryhmässä neuvottelua.

Aulikki: Voiks se olla vaimo kun se ei näytä ton ikäsemmältä?

Aulikki: Ei voi olla vaimo

Marjatta: Toi ei oo vaimo. Toi on kyl joku no ystävätär, no ystävätär ja ystävätär, mut se on nyt joku työkaveri

Aulikki: Että noo, mä voin huolehtii tän kyllä tästä

Elina: Firman pikkujouluista

(Haast. 7, 60 v., naiset, kork. koul.)

Kuvassa hymyilevää naista ei mielletä miehen vaimoksi. Naiset toteavat yksimielisesti, että nainen *"ei voi olla vaimo"*, koska hän *"ei näytä ton ikäisemmältä"*. Tämä kertoo siitä, että ryhmän assosiaatioissa vaimo hymyilyn sijaan paheksuusi miehensä humaltumista ja kontrollin menetystä. Asetelmassa peilautuu perinteinen alkoholinkäytön sukupuolijako, jossa alkoholi on merkityksensä maailmaan miehinen aine ja jossa erityisesti sen humalakäyttö jäsentyy *"mies juo, vaimo kontrolloi"* -periaatteen mukaisesti (Falk & Sulkunen 1980; Alasuutari 1986). Ryhmän tulkinnessa naisen ja alkoholin suhde määrittäytyi miehen kautta, jossa naista ei mielletä itsenäisenä alkoholinkäyttäjänä vaan miehen juomisen vartijana.

Myös 35–40-vuotiaiden ryhmässä kuvan asetelmaa luetaan *"mies juo, vaimo kontrolloi"* -kaavan mukaan.

Kati: Ja just en tiedä oisko hän tyttöystävä vai vaimo, mut toi hymy; se yrittää siinä et hauska kuva saadaan mut se ite näkee et se on niiku et voi saatana

Taina: Niin et himassa puhutaan muuten

Kati: Niin

(Haast. 2, 35–40 v., naiset, kork. koul.)

Miehen käytös herättää tässäkin ryhmässä paheksuntaa. Naisen ilme tulkitaan tekehymykseksi, joka paljastaa, ettei tilanne ole loppuun käsitelty vaan vielä siitä *"himassa puhutaan"*. Edellisessä ikäluokassa naisen rooli miehen juomisen kontrolloijana koettiin, jos ei toivottuna, niin ainakin luontevana ja naiselle kuuluvana. 35–40-vuotiaiden ryhmässä tätä roolia ei koeta lainkaan haluttuna.

Taina: (...)monta kertaa kun oot jossain baarissa tai juhliassa ollu ja joku vetää tohon kuntoon niin (...) sit se alkaa se semmonen "totakin on pakko hoivata" -älötysvietti.

Kati: niin et sitä ei voi jättää vaik tekis mieli

Taina: Et tekis mieli niinku potkii päähän

(Haast. 2, 35–40 v., naiset, kork. koul.)

"Hoivavietin" herääminen koetaan luonnollisena muttei toivottuna. Tässä ryhmässä naista ei siis automaattisesti positioida vain miehen juomisen kaitsijaksi, kuten vanhempien naisten ryhmässä. Nuorimmassa ikäryhmässä kuvan naisrepresentaation asemoiminen muutoin kuin miehen kontrolloijan rooliin tuodaan esiin vahvasti.

Päivi: Mut ei toi nainen ainakaan oo kauheen harmisaa kun se hymyilee

Jonna: Mut sekin on humalassa toi nainen, ei se nyt aattele sitä silleen

Nea: Niinpä

H: Kukahan se vois olla toi nainen?

Johanna: Se vois olla sen tyttöystävä (...)

H: Onks joku eri mieltä?

Nea: Must toi on vaan joku ton kaveri

Päivi: Niin munkin mielestä

(Haast. 13, 25 v., naiset, alempi koul.)

Vaikka naisen identiteettistä käydään samansuuntaista keskustelua kuin edellisissä ryhmissä, otteissa tulee esiin oleellinen ero vanhempiin ikäluokkiin nähden. Nuorten naisten tulkinnassa kuvan naista ei nähdä miehen kontrolloijana vaan myös itsenäisenä alkoholinkäyttäjänä *"sekin on humalassa toi nainen"*. Tämä tulkinta vahvistuu seuraavassa keskustelussa, jossa sammuneen rooli tulee mahdolliseksi myös naiselle. Siinä missä vanhimmat ikäryhmät samaistivat itsensä vain kuvan esittämään naisrepresentaatioon, nuorimmassa ikäryhmässä samaistutaan myös sammuneen miehen rooliin.

Iina: Toi on semmonen tilanne joka käy jokaiselle meistä joskus

Eija: Niin

Katja: Niin on
 Eija: Varmasti
 Iina: Joo, en edes yritä valehdella
 Eija: Se on totta, sen kyllä kokee joskus
 Laura: Mut ehkä nykyään harvemmin
 Katja: Tosta talutetaan sänkyyn nukkumaan ja naureskellaan aamulla että haa
 Laura: Ja seuraavana aamuna kaverit soittelee: ”Haa, haa onko paha olo..”
 Iina: Ja sit se muistaa taas kolme kuukautta eteenpäin että enpä ota viinaa
 Katja: Kuukauden
 Eija: Se muistaa viikon
 (Haast. 5, 25 v., naiset, kork. koul.)

Keskustelu osoittaa, että humala ja sammuminen reflektoidaan osaksi omaa kokemusmaailmaa. Siinä missä vanhimmissa ikäryhmässä kuvan esittämää alkoholikäyttäytymistä paheksutaan, nuorimmissa siihen samaistutaan. Humala ja ylilyönnit tuodaan aktiivisesti esiin toisin kuin vanhemmissa ryhmissä, joissa kuvan miesrepresentaatioon ei samaistuta lainkaan. Tulkinnan erot viittaavat juomiseen liittyvän kontrollin rajoihin, jossa humaltuminen ja ruumiinkontrollin menettäminen kuuluvat nuorimmissa ikäryhmässä alkoholinkäytön naiskuvaan. Samalla ne kertovat sukupuolen mukaisesta juomisen normatiivisuudesta, jossa tavallisesti maskuliiniseksi mielletty alkoholin humalakäyttö on nuorimmissa ikäryhmässä haluttua ja hyväksyttyä myös naisille.

Yhteenveto: juomisen naiskuvat ja sukupuolijärjestykset eri-ikäisten naisten ryhmissä

Olen edellä tarkastellut juomiseen liitettyjä naiskuvia eri-ikäisten naisten ryhmissä. Käytin alkoholia ja juomista analyysissä ikkunana, jossa pyrkimyksenä oli tavoittaa juomiseen liittyvien naiskuvien lisäksi myös niitä sukupuolijärjestyksiä, joihin eri-ikäisten naisten ryhmissä on sosiaalistuttu. Lähestymistapa oli hedelmällinen ja toi esiin, kuinka naisryhmissä mikrotason puheeseen erilaisista juomistilanteista välittyvä laajempia sosiaalisia struktuureja: sukupuoli-ihanteita, sukupuolten välisiä suhteita sekä ikään ja koulutukseen liittyviä käytäntöjä. Juomistilanteisiin liittyvien naisrepresentaatioiden vastaanoton analyysi osoitti, että juomiseen liittyvät sopivana, hyväksyttynä ja toivottuna pidetyt naiskuvat eroavat varsin systemaattisesti eri-ikäisten naisten ryhmissä. Myös alkoholinkäytön sukupuoli-

järjestyksessä ja juomisen heteronormissa eli sukupuolittuneissa käyttäytymisnormeissa sekä siinä paikassa, josta sukupuolten suhteita jäsennetään, on eroja eri ikäryhmien kesken.

Analyysin perusteella vanhimmissa, 50–60-vuotiaiden ikäryhmässä alkoholinkäyttöön liittyvässä naiskuvassa korostuu kohtuullisuus, siveellisyys ja kunniallisuus, juomisen vahva itsekontrolli sekä perinteiset feminiiniset arvot: vastuu ja huolenpito kodista ja perheestä. Tämä ikäpolvi on elänyt alkoholin käytön perinteisessä sukupuolijaossa, jossa mies on ollut alkoholinkäytön subjekti ja nainen kontrolloija ja vasta viime vuosikymmeninä on otettu askelia itsenäisen alkoholinkäytön suuntaan. Analyysin perusteella vanhin ikäryhmä puhuu alkoholinkäytöstä ja sopivasta naiseudesta ikään kuin *yhden sukupuolen sisältä*. Alkoholinkäytön heteronormissa on peruja traditionaalisesta sukupuolijärjestyksestä, jossa normi rakentuu miessubjektin ympärille ja jossa naisen paikka alkoholikulttuurissa on ollut ulossuljettu ja määrittynyt miehen juomisen kautta. Naista merkityksellistetään suhteessa vastakohtaansa eli mieheen, jolloin naisesta tulee alkoholinkäytön ”toinen”. Juomisesta, kuten elämästä ylipäätään, puhutaan oikean ja hyvän, väärän ja pahan moraalisiin termein. (Vrt. Ronkainen 1999, 211–212.)

35–40-vuotiaiden naisten ikäryhmä ei sitä vastoin ole sidottu juomisen traditionaaliseen sukupuolijärjestykseen. Alkoholinkäytön naiskuvassa korostuu vastuullinen, aktiivinen ja itsenäinen naiseus, jossa naiset ovat myös alkoholinkäytön subjekteja. Näin myös alkoholia mielihyvään käyttävä miehestä riippumaton nainen käsitetään edellisestä ikäryhmästä poiketen kulttuurisesti hyväksyttynä ja haluttuna. 35–40-vuotiaiden ikäryhmä on astunut alkoholinkäytössä *kahden sukupuolen maailmaan*, jonka heteronormia määrittää näennäinen sukupuolineutraalisuus niin alkoholinkäytössä kuin yhteiskunnallisessa elämässä ylipäänsä. Se ei ole kasvanut perinteiseen sukupuolijärjestykseen, vaan on nuoresta pitäen kokenut yhtäläiset koulutus- ja työmahdollisuudet miessukupuolen kanssa. Se on sosiaalistunut edellisestä ikäryhmästä poiketen tasa-vertaisen toimijuuden maailmaan, mutta sosiaalistuminen arvopohjan osalta on tapahtunut perinteisten ja uusien naisroolien leikkauspisteessä. (Vrt. Ronkainen 1999, 211–212.) Tässä ikäryhmässä juomista kuvataan yksityisenä julkisessa, jossa omat mielihalut ja perinteisen femini-

nisyyden vastuunkanto lomittuvat.

Nuorimmassa, 25-vuotiaiden ikäryhmässä omaksutussa alkoholinkäytön naiskuvassa tunne alkoholinkäytön subjektiivuudesta, omasta erillisyydestä ja yksilöllisyydestä ovat erityisen vahvoja. Alkoholinkäytössä korostuu sosiaalisia suhteita lujittava huvittelunhalu. Alkoholikäyttäytymisessä on irrottelevia ja transgressiivisiä piirteitä, ja myös humalajuominen on haluttua ja tavoiteltua. Nuorimman ikäryhmän naiset kuuluvat jo useamman sukupolven tasa-arvoideologian omaksuneisiin naisiin, joiden heteronormissa naisen suhde alkoholiin on itsenäinen ja yksityinen, ei millään muotoa miessukupuolen leimaa. Koska entisenlaista hierarkiaa ei ole, ei alkoholinkäytössä tiedosteta tai tunnusteta toisetta. Näin sukupuoli, joka on ollut juomiskäyttäytymisessä vahvasti asenteita suuntaava tekijä, on tässä ikäryhmässä menettänyt entisen merkityksensä. Nuoret naiset ovatkin asettuneet yksilöinä tukevasti *isoon maailmaan, jossa sukupuolet koetaan avoimena* eikä keskustelu sukupuolten välisistä suhteista, tasa-arvoisuudesta tai naisten oikeuksista kosketa heitä (Ronkainen 1999, 211–212). Koska sukupuoli ei ole enää kynnyskysymys, on tasa-arvo itsestään selvää. Ikäryhmää ympäröi diskurssi, jossa kaikki on naiselle mahdollista (ks. Julkunen 2010, 234). Näin naisten ja miesten tasa-arvoisuus myös alkoholin kuluttajina on heille luonnollista: tottakai sitä voi juomisesta nauttia, kun kerran haluaa. Oleellista tälle ikäryhmälle on vain löytää ne juomisen tavat, jotka itselle ja kanssajuhlijoille ovat sopivia. (Vrt. Ronkainen 1999, 211–212.)

Nämä eri ikäryhmissä omaksutut naiskuvat eroavat tehdyn analyysin perusteella erityisesti kahdessa suhteessa, ensinnäkin 1) siinä, mihin juomisesta vastuu kohdistetaan, ja toiseksi 2) siinä, kuinka alkoholinkäyttö koetaan. Analyysin perusteella vanhimman ikäryhmän alkoholinkäytössä vastuuta kannetaan miehestä, tavallisesti puolisoista. Tämän sukupolven naiset edustavat feminiinisyydelle luonteenomaisena pidettyä perinteistä vastuurationaalisuutta, jossa huolehtiminen toisista on ollut kunnia-asia ja oman arvon mitta (vrt. Jokinen 2004). Nuorilla naisilla vastuu on vuorostaan kääntynyt väkevämmin itsen ja kanssajuhlijoihin ja niistä nouseviin tarpeisiin ja haluihin. Vastuurationaalisuudessa näyttääkin sukupolvia verrattaessa tapahtuneen laadullinen muutos, jossa hoivavastuusta vapautumisen myötä nainen on siirtynyt alko-

holin käytön maailmaan alkoholinkuluttajana ja kasvanut vähitellen yhä itsenäisemmäksi alkoholinkäyttäjäksi.

Siirtymä on muuttanut myös sitä tapaa, jolla alkoholinkäyttö koetaan. Kun vastuuta aletaan kantaa vahvemmin omasta juomisesta, jättää muihin kohdistuvista velvollisuuksista vapautuminen enemmän tilaa omaehtoiselle kokemiselle. Nuorten naisten ryhmissä juominen koetaankin vahvemmin vapautta ja nautintoa korostavan tulkintarepertuaarin läpi. Omaehtoisen kokemisen vahvistuminen tuo vapausasteita myös humalokokemuksille, joihin asennoitumisen erot ovat ilmiselvät nuorten ja vanhojen naisten välillä: vanhojen naisten ryhmissä naiseutta tehdään korostamalla kontrollia ja humalasta erottautumalla, nuorien ryhmissä humalaan samaistumalla.

Eri ikäryhmien vertailussa vahvin ero paikantuu siis vanhimman ja kahden nuoremman välille, kun taas erot kahden nuorimman ryhmän välillä eivät ole yhtä jyrkkiä. Tämä saa pohtimaan, missä määrin eroissa, esimerkiksi humalaan asennoitumisessa, on kyse sukupolvesta ja missä määrin iästä. Kahden nuorimman ikäryhmän eroa voinee selittää ainakin osin elämänkaarinaikemyksellä, jossa 35–40-vuotiaat olisivat voineet 15 vuotta aikaisemmin tuottaa humalakeskeisempää puhetta, mutta sittemmin perheellistyminen ja elämän vakiintuminen ovat humalasuhdetta muuttaneet. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että näiden ryhmien humalasuhteet olisi yhtäläinen. Samaan tematiikkaan liittyvä aiempi analyysi, jossa verrattiin 1960-luvulla ja 1980-luvulla syntyneitä 20-vuotiaita nuoria naisia osoitti, että humalaan asennoituminen ja sen käyttäminen osana itsen esittämistä eroaa myös näissä kahdessa nuorimmassa ikäryhmässä (Simonen 2011). Nyt tehdyn analyysin perusteella ero nuorempien ja vanhimman ikäryhmän välillä niin juomisen ja humalan, vastuun kohteen kuin sukupuoliroolien muutoksenkin osalta on kuitenkin vielä selkeämmin kulttuurisen sukupolven leimaa kuin ero nuorempien ikäryhmien välillä. Ero viittaa naisten humalakäyttäytymisen muotojen ja niitä säätelevien arvojen avartumiseen kuin myös naisten alkoholinkäyttöön liittyvien toimintamahdollisuuksien ja -repertuaarien laajentumiseen. Nuorimmissa ikäryhmissä toimijuus alkoholinkäytössä näyttää voimistuneen ja itsenäistyneen niin, että *juomisen heteronormin* voi katsoa murtuneen: nuorilla naisilla mies ei ole enää juomisen normi ja juominen ja humala ovat

sukupuolineutraalia siinä missä vanhoilla naisilla sukupuolittunutta. Välimatka vanhimpien ja nuorimpien naisten välillä venyy niin pitkäksi, että voitaneen puhua jopa alkoholinkäytön vanhasta ja uudesta feminiinisydestä (vrt. Helmersson Bergmark 2004, 304).

Ikäryhmiä ja saatuja tuloksia verrattaessa on kuitenkin pohdittava myös käytettyyn menetelmään ja kuvien vastaanottoon liittyviä rajoituksia. On aiheellista kysyä, onko eri ikäluokkien suhde visuaalisuuteen samanlainen eli tulkitaan-ko ja luetaan-ko kuvia yhtäläisen lukutavan varassa? Analyysin perusteella vanhimmassa ikäluokassa käytetään realistista lukutapaa, jossa esitetään merkityksiä, jotka ovat yhteneviä todellisuuden kanssa ja jossa kuvan tilanne samaistetaan todellisuuteen. Nuoremmissa ikäryhmissä kuvia luetaan vahvemmin metaforisen lukutavan läpi, jossa kuvia tulkitaan kuvina, ei ulkoisen todellisuuden heijastuksina. Kuvia luetaan symbolisesti ja niillä leikitellään. Eri ikäryhmien lukutapojen erot eivät heijastu vain kuvien tulkintaan vaan myös itse sisältöön, juomiseen. Kun vanhimmilla naisilla suhde alkoholiin välittyy kontrollin, velvollisuuksien ja kurinalaisen realismin kautta, nuorten naisten alkoholisuuhdetta leimaa irrottele ja kokeilunhalu. Nuorille naisille alkoholi on myös leikin asia. Näin eri ikäryhmissä omaksuttujen, realistisen ja metaforisen lukutavan erot ilmentävät myös sitä, kuinka alkoholista on sopivaa, mahdollista ja tavanomaista puhua.

Juomisen naiskuvien erot nuorten ja vanhojen naisten välillä saavat lopulta kysymään eri-ikäisten naisten rooleista suomalaisessa kulttuurissa. Vaikka vanhojen ja nuorten naisten alkoholisuhteiden erot viittaavat kohorttien välisiin eroihin, ei ole varmuutta siitä, mitä eroille tapahtuu nuorimman kohortin ikääntyessä. Säilyttävätkö nuoremmat ryhmät alkoholimyönteisen asennoitumisensa, vai alkavatko he vanhetessaan omaksua ja ilmaista konservatiivisempia sekä omaehtoisen naistoimijuuden ja juomisen hyväksynnän kyseenalaistavia kantoja? Ikääntymisen tuomien muutosten selvittämisen ohella tarkemmin tulisi paneutua eroihin myös sukupolvien sisällä: ilmeneekö esimerkiksi koulutusaste tai luokka-asema juomisen sukupuolisidonnaisia normeja eriyttävänä tekijänä ikäryhmän sisällä? Tässä analyysissa keskittyminen ikäryhmien väliseen vertailuun saattaa peittää alleen ryhmien sisäisiä eroja.

Johtopäätökset: juomisen naiskuvien moninaistuminen ja sukupuolijärjestyksen muutos

Koska alkoholinkäytön sukupuolierojen on nähty osoittavan, miten mikin yhteiskunta jäsentää naisten ja miesten rooleja (Wilsnack & Wilsnack 1997), juomisen sukupuolisidonnaisesta normistosta ja sen eroista sukupolvien välillä on edellä tehty laajempia tulkintoja sukupuoliroolien muutoksesta.

Eri ikäryhmien omaksuimien alkoholinkäytön normistojen ja naiskuvien erojen osalta on kuitenkin pohdittava myös yleisemmin sitä, mitä on tapahtunut sukupuolelle ja sukupuolijärjestykselle sitten vanhimman naisryhmän nuoruuden, 1960–70-lukujen, jolloin sukupuoli-ideologia alkoi painottaa miesten ja naisten samanlaisuutta kansalaisina, ansaitsijoina ja vanhempina, siis politiikassa, työssä ja kotona. Sukupuolijärjestyksen näkökulmasta muutos on kulkenut patriarkaatin, siis isän ja miehen vallan väistymisestä naisten yksilöitymiseen miesten lailla omiksi persoonikseen (Julkunen 2010, 224), toisin sanoen naisten integriteetin, erillisyyden tunteen voimistumiseen (Sulkunen 2009). Tätä ei kuitenkaan pidä tulkita siirtymisenä jonkinlaiseen post-gender-tilaan, jossa sukupuoli olisi tyystin kadottanut kulttuuria, yhteiskuntaa, sosiaalista järjestystä tai vaikka juuri juomista organisoivan voimansa (Julkunen 2010, 224).

Raija Julkunen (2010) ehdottaa pikemminkin, että aikakaudellemme ominainen sukupuolijärjestys tulisi käsittää jälkipatriarkalisena, jossa sukupuolen omaksumisessa ja esittämisessä on enemmän vapautta. Näkökulma on osuva myös käsillä olevan analyysin kannalta, jossa naiseuden ja alkoholinkäytön suhde näyttää moninaistuneen ja saaneen uusia normatiivisia kerroksia. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että sukupuolten hierarkiaa, erilläänpitoa ja heteronormatiivisuutta tuottavat rakenteet ja käytänteet olisivat alkoholinkäytössäkään tyystin kadonneet (vrt. Julkunen 2010, 225, 232). Ne ovat pikemminkin liikkeessä; ne murtuvat yhdessä ja uusintuvat toisessa paikassa, jolloin juomisen sukupuoliraja rikkoutuu ja sukupuolenmukaiset normatiivisuudet sekoittuvat tuoden sukupuolen tekemiseen enemmän tilaa (mt.).

Myöskään tehdyn analyysin perusteella alkoholin käyttöön liittyvät eri ikäryhmien omaksumat naiskuvat eivät ole staattisia, toisiaan pois-

sulkevia, totaalisia tai hierarkisesti kehittyviä. Eri ikäryhmissä alkoholinkäytön naiseuden rakentamisessa on myös jatkuvuutta, sillä naiseutta tuotetaan myös samoja määreitä käyttämällä. Nuorimmat sukupolvet kantavat joitakin moraalikoodeja edelliseltä sukupolvelta, mutta elementtien variaatio kasvaa ja mukaan tulee uusia vanhemmalle sukupolvelle vieraita koodeja. Aika tuokin alkoholinkäytön naiseuteen uusia kerroksia, muttei välttämättä poista entisiä (vrt. Julkunen 2010). Naiseuden representaatiot kumuloiduvat ja sukupolvittain tarkasteltuna alkoholinkäytön naisuus monipuolistuu.

Näin analyysi antaa viitteitä alkoholinkäyttöön liittyvien naiseuden määreiden sekä juomiseen liittyvän normiston ja asenteiden lähihistoriallisesta muutoksesta. Analyysin perusteella naisten sukupuoli-identiteetin rakentaminen suhteessa juomiseen on laajentunut perinteisiä arvoja kantavasta feminiinisyydestä monipolviseksi. Erityisesti nuoret naissukupolvet ovat kriitti-

siä perinteistä feminiinisyyttä kohtaan. Alkoholinkäytöstä on analyysin perusteella tullut lisäksi naisten omaehtoisten kokemusten ja itsellisen kokemisen kasvualusta. Nuorimmilla sukupolvilla yksi juomisen suosion kasvun selitys voikin liittyä juuri omaehtoisten kokemusten tavoitteluun ja niiden arvostamisen lisääntymiseen. Pohdittua voi, miksi ”nykynaisille” juuri juominen ilmenee niin otollisena ja tärkeänä kokemusten tavoittelun kenttänä.

Tämä kehitys kertoo yleisemmin naisten alkoholinkäyttöön liittyvien kokemustapojen ja toimintarepertuaarien muutoksista ja moninaistumisesta. Naisten alkoholinkäyttöön liittyvien roolien laajeneminen tarkoittaa, että useat juomisen toimija-asetat ovat viime vuosikymmeninä tulleet naisille hyväksytyiksi ja haluttaviksi (Törrönen & Juslin 2009). Näin alkoholia käyttävillä naisilla on käytössään monenlaisia feminiinisiä kuvastoja, normeja ja naisena olemisen tapoja (vrt. Julkunen 2010, 248).

KIRJALLISUUS

- Alasuutari, Pertti: Työmiehen elämäntarina ja alkoholismi. Tutkimus alkoholismista suhteesta emokulttuuriin. Tampereen yliopisto, Sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos, tutkimuksia, series A 9, 1986
- Bruun, Kertti: Drinking Behaviour in Small Groups. An Experimental Study. Helsinki: The Finnish Foundation for Alcohol Studies, 1959
- Butler, Judith: Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity. Lontoo: Routledge, 1990
- Demant, Jakob & Törrönen, Jukka: Changing drinking styles in Denmark and Finland. Fragmentation of male and female drinking among young adults. *Substance Use and Misuse*, 46 (2011), <http://informahealthcare.com/doi/abs/10.3109/10826084.2011.569965>
- Falk, Pasi & Sulkunen, Pekka: Suomalainen humala valkokankaalla - suomalaisen miehen myyttinen fantasia. *Sosiologia* 17 (1980): 4, 257–270
- Helmersonn Bergmark, Karin: Gender roles, family and drinking: women at the crossroads of drinking culture. *Journal of family history* 29 (2004): 3, 293–307
- Hirdman, Yvonne. Genussystemet. Teoksessa *Demokrati och Makt i Sverige. Maktutredningens huvudraport 1990*: 44. Göteborg: Graphic Systems, 1990
- Hirdman, Yvonne: Genus. Om det stabila förändersliga normer. Tukholma: Liber, 2002
- Hirdman, Yvonne: Gösta och genusordningen: Feminiska betraktelser. Tukholma: Ordfront, 2007
- Holmila, Marja: Kulkurin valssi on miesten tanssi. Naiset alkoholin suurkuluttajina. Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki: VAPK-Kustannus, 1992
- Holmila, Marja: Wives, Husbands and Alcohol: A Study of Informal Drinking Control within the Family. Helsinki: Finnish Foundation for Alcohol Studies, 1988
- Holmila, Marja: Perhe, päihteet ja sukupuoli. *Yhteiskuntapolitiikka* 66 (2001): 1, 55–62
- Holmila, Marja & Raitasalo, Kirsimarja: Gender differences in drinking: why do they still exist? *Addiction* 100 (2005):12, 1763–1769
- Jaatinen, Jaana: Tyttöjen juhlat. Nuorisotutkimus 18 (2000): 1, 31–46
- Jokinen, Eeva: Kodin työt, tavat, tasa-arvo ja rento refleksiivisyys. Teoksessa: Jokinen, Eeva & Kaskisari, Marja & Husso, Marita (toim.): *Ruumis töihin! Käsite ja käytäntö*. Tampere: Vastapaino, 2004
- Julkunen, Raija: Sukupuolen järjestykset ja tasa-arvon paradoksit. Tampere: Vastapaino, 2010
- Lovell, Terry: Bourdieu, class and gender: “The return of the living dead?”. Teoksessa: Adkins, Lisa & Skeggs, Beverley (toim.): *Feminism After Bourdieu*. Oxford: Blackwell, 2004

- Mannheim, Karl: The problem of generation. Teoksessa: Mannheim essays on the sociology of knowledge. Lontoo: Routledge & Kegan, 1952/1928
- Maunu, Antti: Consumption of sociability. The Logic of young urban Finns' drinking place classifications. Teoksessa: Olsson, Börje & Törrönen, Jukka (toim.): Painting the town red. Pubs, restaurant and young adults' drinking cultures in the Nordic countries. Helsinki: NAD Publications, 2008
- Maunu, Antti & Simonen, Jenni: Miksi Suomi juo? Nuoret, humala ja sosiaalisuus. Teoksessa: Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos, 2010
- Mäkelä, Klaus & Virtanen, Matti: Kauppaoppilaiden suomalainen humala. Alkoholipolitiikka 52 (1987): 2, 376–383
- Mäkelä, Pia & Tigerstedt, Christoffer & Mustonen, Heli: Mikä on muuttunut [suomalaisten juomisessa]? Teoksessa: Mäkelä, Pia & Mustonen, Heli & Tigerstedt, Christoffer (toim.): Suomi juo. Suomalaisten alkoholinkäyttö ja sen muutokset 1968–2008. Helsinki: Terveystien ja hyvinvoinnin laitos, 2010
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Huhtanen, Petri: Miten suomalaisten alkoholin käyttötilanteet ovat muuttuneet 2000-luvun alussa? Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009): 4, 387–399
- Mustonen, Heli & Mäkelä, Pia & Metso, Leena & Simpura, Jussi: Muutokset suomalaisten juomatavoissa: toiveet ja todellisuus. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 3, 265–276
- Nykyri, Tuija: Naiseuden naamiaiset. Nuoren naisen diskoruumiillisuus. Nykykulttuurin tutkimusyksikön julkaisuja 48. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, Jyväskylän yliopisto, 1996
- Paakkanen, Pirjo: Sukupuolen mukainen kaksoiskansalaisuus ja alkoholi. Yhteiskuntapolitiikka 57 (1992): 4, 237–251
- Paakkanen, Pirjo: Naisten ja miesten alkoholimaailmojen lähentyminen vuosina 1984–1992. Alkoholipolitiikka 60 (1995): 4, 225–230
- Pietilä, Niina: Tyttöjen karnevalistinen humala. Tulkintoja tyttöjen alkoholikulttuurista. Yhteiskuntapolitiikan pro-gradu-tutkielma. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 2001
- Pietilä, Niina: Alkoholin käyttö tyttöjen mielipidekirjoituksissa. Teoksessa: Karvonen, Sakari (toim.): Onko sukupuolella väliä? Hyvinvointi, terveys, pojat ja tytöt. Nuorten elinolot -vuosikirja. Helsinki: Stakes, Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura, Nuorisosaian neuvottelukunta, 2006
- Pilcher, Jane & Wheleman, Imelda: Fifty Key Concepts in Gender Studies. Lontoo: Sage, 2004
- Pulkkinen, Tuija: Judith Butler – Sukupuolen suorittamisen teoreetikko. Teoksessa: Anttonen, Anneli & Lempiäinen, Kirsti & Liljeström, Marianne (toim.): Feministejä – Aikamme ajattelijoita. Tampere: Vastapaino, 2000
- Pyörälä, Eeva: Nuorten aikuisten juomakulttuuri Suomessa ja Espanjassa. Tutkimuslause n:o 183. Helsinki: Alkoholipoliittinen tutkimuslaitos, 1991
- Pyörälä, Eeva: Comparing Drinking Cultures: Finnish and Spanish Drinking Stories in Interviews with Young Adults. Acta Sociologica 38 (1995): 3, 217–229
- Raitasalo, Kirsimarja & Simonen, Jenni: Alaikäiset raitistuvat mutta nuorten aikuisten juominen lisääntyy. Yhteiskuntapolitiikka 76 (2011): 1, 17–29
- Ronkainen, Suvi: Ajan ja paikan merkitsemät. Subjektiviteetti, tieto ja toimijuus. Tampere: Gaudeamus, 1999
- Shields, Stephanie, A.: Speaking from the heart. Gender and social meaning of emotion. Cambridge: University Press, 2002
- Sillanpää, Merja: Säännöstelty huvi: Suomalainen ravintola 1900-luvulla. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Bibliotheca historica 72. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2002
- Simonen, Jenni: In control and out of control. The discourse on intoxication among young Finnish women in the 1980s and 2000s. Nordic Studies on Alcohol and Drugs 28 (2011): 131–147
- Simonen, Jenni: Nuorten juomisen sosiaalisuuden lajit. Teoksessa: Tigerstedt, Christoffer (toim.): Nuoret ja alkoholi. Julkaisuja 75. Helsinki: Alkoholi- ja huumetutkijain seura & Nuorisotutkimusverkosto /Nuorisotutkimusseura, 2007
- Sulkunen, Pekka: Alkoholin kulutus ja elinolojen muutos toisen maailmansodan jälkeen. Helsinki: Sosiaalipoliittinen yhdistys, 1980
- Sulkunen, Pekka: Mielikuvat ja tosiasiat. Yhteiskuntapolitiikka 63: 1, (1998): 29–35
- Sulkunen, Pekka: The Saturated Society: Governing Risk & Lifestyles in Consumer Culture. Lontoo: Sage, 2009
- Tigerstedt, Christoffer & Holmila, Marja & Kiianmaa, Kalervo & Kuoppasalmi, Kimmo & Mustonen, Heli & Uutela, Antti: Alkoholilolujen ja alkoholipolitiikan muutoksen suunnat. Teoksessa: Alkoholiohjelma 2004–2007. Yhteistyön lähtökohdat 2004. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja nro. 7, 2004
- Tolonen, Tarja: Yhteiskuntaluokka ja sukupuoli. Tampere: Vastapaino, 2008
- Törrönen, Jukka: Haastattelemine virikkeillä: virike johtolankana, pienoismaailmana ja/ tai provosoijana. Sosiologia 38 (2001): 3, 205–217
- Törrönen, Jukka & Juslin, Inka: Alkoholi naistenlehtien mainonnassa 60-luvulta 2000-luvulle. Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009): 5, 509–522
- Törrönen, Jukka & Maunu, Antti: Pihvin pariin punaviini, raju ryypitys risteilyllä. Juomistilanteiden lajityypit ja sukupuolisidonnainen säätely päiväkirjoissa. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006): 5, 499–514
- West, Candane & Zimmerman, Don H.: Doing gender. Gender & Society 1(1987): 125–151
- Wilsnack, Richard W. & Wilsnack, Sharon. C.: Gender and Alcohol. Individual and Social Perspectives. New Brunswick: Rutgers Center of Alcohol Studies, 1997.

ENGLISH SUMMARY

Jenni Simonen: Images of women and gender roles in drinking situations: perceptions in different age groups of women (Hyväksyttyä, haluttua ja hävettyä – Juomisen naiskuvat ja sukupuolijärjestykset erikäisten naisten kuvaamana)

This article is concerned with how women of different ages perceive acceptable and desirable images of women as well as gender roles associated with drinking. The choice to focus on women and differences between women was motivated by the fact that women's increased drinking is one of the most significant changes in the Finnish alcohol landscape in recent history. The data consist of group interviews with women aged 50–60, 35–40 and 25 years of age. The images of women adopted in these groups are analysed by studying what representations of women's alcohol use and what gender orders of drinking

women in different age brackets identify with as they interpret the stimulus images shown in the interviews of different kinds of drinking situations. The analysis suggests that women in different age groups have different ideas of what kinds of images of women in the context of alcohol use are considered suitable, acceptable and desirable. It also reveals differences in the norms and attitudes to which different generations have been socialized in alcohol use. Overall the analysis shows that women have achieved greater autonomy in their alcohol use and that the construction of women's gender identity in relation to drinking has expanded beyond traditional feminine values and become more varied and layered. Younger generations thus have access to a wider range of feminine imageries, norms and ways of being women.

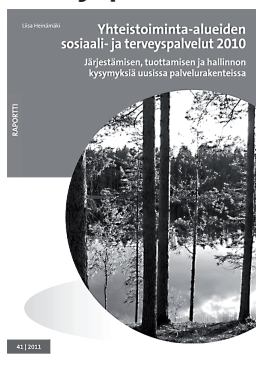
Keywords: gender roles, age groups, alcohol

THL julkaisee

Julkaisujen tilaukset
www.thl.fi/kirjakauppa
puhelimitse asiakaspalvelusta
puh 020 610 7190 arkisin klo 9–12

Liisa Heinämäki

Yhteistoiminta-alueiden sosiaali- ja terveyspalvelut 2010



Järjestämisen, tuottamisen ja hallinnon kysymyksiä uusissa palvelurakenteissa
Kunnat siirtävät sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden järjestämisvastuun yhteistoiminta-alueelle sopimuksen perusteella, hallinnollisesti joko kuntayhtymä- tai isäntäkuntamallin mukaisesti. Tämä tutkimus luo kokonais kuvaa alueiden palveluiden organisointitapoihin.

Siinä tarkastellaan yhteistoiminta-alueita palveluiden toiminnallisen kokonaisuuden näkökulmaa syventäen. Yhteistoiminnan eri puolia lähestyttiin palveluiden ja niihin vaikuttavien päätösten näkökulmasta. Aineisto on koottu haastattelemalla yhteistoiminta-alueiden johtavia viranhaltijoita.

Raportti 41/2011 100 s. 25 €

Hannele Hyppönen, Annakaisa Iivari,
Maire Ahopelto

Sosiaali- ja terveydenhuollon



sähköisen asioinnin hankkeet Suomessa 2010

Raportti on tilannekatsaus kansallaiselle suunnattujen sähköisten palveluiden kehittämisen tilaan ja kansallisen kehityksen tarpeisiin Suomessa. Se tarjoaa

lähtökohdan sekä kansalliselle kehittämistyölle että alueiden väliselle yhteistyölle.

Kehitystyötä tehdään alueilla nyt ilman kansallista koordinaatiota eri laajuisissa hankkeissa erillisin rahoituksin. Valtakunnallinen koordinaatio nähdään hankkeissa välttämättömäksi. Yhteisiä määrittelyjä ja myös joitain kansallisia palveluita tulee kehittää, jotta lainsäädännön veloitteet palvelujärjestelmän uudistamiseksi ja valinnanvapauden turvaamiseksi voidaan toteuttaa.

Raportti 31/2011 63 s. 25 €